

MKK

**Spominska svečanost za avstrijski nacionalni praznik 26. 10. 2024 na
pokopališču v Trnji vasi v Celovcu**

Slavnostna govornica dr. Ingrid Bohunovsky

Zbudili ste me iz moje vitae contemplativae, za kar se vam zahvaljujem.

Pogoj za slavnostni nagovor je določena slavnost. Slavnostni dnevi strukturirajo kot prazniki koledar leta. Današnjega praznika ne bi bilo, če pred njim ne bi bilo strašnega časa. Vi, spoštovane dame in gospodje Memoriala Kärnten-Koroška, nas na ta čas spominjate s svojim delom. Nikoli več, to je pogled v preteklost. Za prihodnost je treba dodati Vedno znova. Vedno znova je treba vstati, če kdo - na kakršenkoli način pač - agira, deluje proti naši odprti družbi. Odprta družba ima veliko sovražnikov, trenutno je očitno izpostavljena generalnemu napadu od zunaj in od znotraj. Pojem „odprta družba“ uporabljam zavestno. Nekatere dežele se uradno sicer imenujejo demokracija, tam so tudi volitve. Vprašljivo pa je, kako svobodne so te volitve. Kriza demokracije, migracija in ogrožanje okolja so problemski krogi, s katerimi se trenutno stalno soočamo in ki so med seboj tesno povezani.

Dovolite mi kratko stransko pot: Nekega dne sem v Bordeauxu sedela na kamnitih klopih, ki niso le lepe, temveč tudi zelo varne pred vandalizmom. Eden od starih očetov njihovega dizajnerja, oblikovalca, je bil doma iz Ukev. Toliko o migraciji. Pred mano je stal spomenik za Francisca de Goyo, ki je, kot vemo, v Bordeauxu umrl v pregnanstvu, eksilu. Ena njegovih znamenitih bakrorisb ponazarja moškega, ki je zaspal med svojimi knjigami in za njim se pojavljajo zelo grde pošasti. Naslov, vgraviran v sliki, se glasi: Spanec pameti rojeva neverjetne pošasti. Res poseben naslov. V Humboldtovem muzeju v Berlinu je ohranjena razširjena razlaga besedila, ki jo je spisal Goya osebno: „Fantazija, ki jo je zapustila pamet, ustvarja neverjetne pošasti. Združena z njo je mati umetnikov in čudežev.“ Umetniki svoje zamisli ulijejo v določeno obliko.

Kaj so čudeži?

Za Goyo se niso pojavili iz onostranstva, ampak nastajajo v nas in po nas, če sta pamet in fantazija, pragmatizem in vizije med seboj „združeni“, če je divjost v nas ukročena. Takšen čudež je po mojem demokracija. Ni mi znano, da bi kje padla z neba. Ni naravni zakon, ampak konstrukcija, ideja, zamisel, kako naj ljudje v miru sobivajo. Na žalost je to doslej uspelo le po izkušnjah uničujočih dogodkov, vojn. A če je uspelo, potem demokratična doba še po tisočletjih žari iz preteklosti v sedanjost.

Demokracija je konstrukcija, in ker to je, jo je možno manipulirati, spodkopati, korumpirati. Zato velja VEDNO ZNOVA: Vedno znova je sovražnikom demokracije, odprte družbe treba postaviti meje.

Spominjanje je širna dežela. Vaše društvo so posveča času, ki v nas zbuja sram. In zato je ta praznik potreben. Nikoli več. Tudi delo spominjanja je odvisno od časa. Kdor se spominja žrtev, poimenuje tudi storilce, spominja nanje in danes opažamo, da so storilci za mnoge privlačnejši od žrtev.

Vprašanje je, kdo ali kaj se spominja. Jaz se trenutka v Bordeauxu ne bi več spomnila, če ga ne bi moje telo shranilo. Klop je namreč bila hladna, zelo hladna. Ko se bodo moji možgani že zdavnaj razgradili, bo ob tuljenju siren moje telo zapadlo v otrplost. Svoje zgodnje otroštvo sem preživela v Beljaku in sem zaradi letalskih alarmov morala mnogo noči prečuti v bunkerju. Telo je to v sebi shranilo. Po vojni je možno vse obnoviti, a človeška telesa, ki so doživela vojno, se bojo še desetletja spominjala nanjo. Če danes opravljamo spominsko delo za zločine nacizma, v naših krajih pretežno naletimo na ljudi, ki vojne niso več doživeli. 80 let je preteklo od tega, le redki imajo vojno v kosteh. A tako, kot je trenutna svetovna situacija, se kaj lahko zgodi, da vojne ne bomo spremljali le po televizijskih ekranih, ampak jo bomo mogoče doživeli na lastni koži.

Dovolite mi še eno stransko pot: Leta 1921 se je predstojnik kolodvora v Knittelfeldu Franz Joseph Weissmann z ženo in štirimi sinovi preselil v Brazilijo. Franz, njegov drugorojenec, je študiral umetnost in bil v najožjem krogu tistih sanjaških demokratov, ki so sredi petdesetih let prejšnjega stoletja gradili novo prestolnico Brasilio. Tedanji predsednik Juscelino Kubitschek in arhitekt Oscar Niemeyer sta demokraciji želela dati obliko. Leta 1999 sem pred parlamentom videla skulpturo z imenom: Democrazia. Velika, transparentna krogla, narejena kot iz kljekljanega blaga, sloni na treh trdnih kroglih. Če bi se ena od teh krogel začela premikati, bi se velika krogla odkotalila. V letih 1933/34 so v Avstriji odstranili kroglo „legislativa“, danes gre za pravosodje, ker pravo postavlja meje, ki naj bi jih tudi s še toliko denarja ne smeli ukriviti, izkriviti. Skulpturo z istim imenom je Weissmann ustvaril leta 1990, tri skoraj štiri metre visoke in med seboj prepletene jeklene skulpture se samo na treh točkah dotikajo tal, kot bi jim ideja svobode dajala lahkotnost peruti. Prva inačica je nastala pred vojaško diktaturo, druga po njenem koncu.

Kot prva omenjena skulptura je takrat, ko sem bila v Brasilii, stala pred parlamentom, druga stoji pred Nacionalnim muzejem v Brasilii. Ideji demokracije dajejo skulpture določeno obliko. Niso se pa porodile zgolj iz teoretičnih razglabljanj, temveč tudi iz izkušenj z brutalnimi nacionalsocialističnimi metodami: nacionalsocialistična Nemčija je menila, da je Nemčija povsod, kjer živijo Nemci. Razposlala je svoje ljudi, da te Nemce, predvsem mlade moške, mednje so leta 1938 sodili tudi Avstrijci, vrnejo heim ins Reich, domov v rajh. Franz Weissmann je bil posvarjen, ko so se pojavili biriči; zbežal je v pragozd in tam ostal, dokler nacistične ladje ni bilo več v pristanišču. Odtlej ni več spregovoril nobene nemške besede in pribil, naj citiram: „Od danes sem Braziljanec“. To mi je pripovedovala njegova hči, po angleško, kajti nemščine je njen oče ni naučil. V Avstriji Franz Weissmann ni znan, ni prezenten, tudi ne v svetu muzejev. V Braziliji

njegove često velikanske in barvite skulpture stojijo dominantno na trgih in v muzejih. Za njegovo stoletnico rojstva sem bila v Rio de Janeiro, tam sem obiskala dve reprezentativni razstavi, nad vhodnim portalom je vselej pisalo: Franz Weismann, brazilski umetnik iz Avstrije. Že leta 1951, torej že poprej, je Weismann izdelal skulpturo, ki je postala ikona latinskoameriške družbe. Luknja, praznina z nečem okoli namotanega, kot gumbnica, ki predstavlja obrobljeno praznino.

Zanimiva je zamisel te oblike: Opazovalec naj gre okoli nje, naj se giblje. Pri vsakem koraku vidi skozi to praznino svet drugačnega. Treba je torej spremeniti svoje stališče, se premakniti, da resnico dojamemo in vidimo celotnejše. Praznina, odprtost širita pogled na svet. Kdor gradi trdnjavo, se zapira in izključuje svet. Leta 1951 je po letih zaprtosti bil tudi pri nas tematiziran pogled v svet. Hans Staudacher je slikal svoje okenske slike, knjiga „Odprta družba in njeni sovražniki“ Karla Popperja je izšla v nemškem prevodu. To knjigo je napisal morda pod palmami, a kot migrant, kot begunec z osebnimi življenje ogrožajočimi izkušnjami z nacionalsocialističnim terorjem.

Često razgibana, a v bistvu mirna demokracija ni noben naravni zakon. Ljudje so si jo omislili, so o njej sanjali, mi smo zanjo odgovorni, jo moramo zmeraj braniti in upanja na uspeh nikdar ne smemo izgubiti. Vedno znova: ti dve besedi sta polni upanja. Brez njiju je Vedno znova brez pomena.

Skrbi in upanje so največji sovražniki človeka, je dejal Goethe v drugem delu Fausta: One nas hromijo. Kdor si pričakuje nekaj določenega, bo skoraj zmeraj razočaran. Modri benediktinski pater Daniel Steindl-Rast si upanje predstavlja drugače: Upanje pomeni, da smo odprti za to, kar je za nas v trenutku nepredstavljivo. Čudili se bomo, kaj vse je mogoče. Bodimo odprti za stvari ali razvoje, ki si jih poprej ne bi mogli predstavljati. Odprta družba od open minded občanstva. Odprt za nepričakovano, presenetljivo. To je lahko dobro ali pa ni dobro. Za to se nam ni treba sklicevati na boga, skriva se v nas. Pošasti prihajajo iz nas, če in ko pamet spi.

Mi govorimo o zazidavanju površin in renaturiranju. Na Nizozemskem se trenutno gredo odpiranje grude: Tlakovce ruvajo iz zemlje, v zasebnih vrtovih, v občinah, povsod pač, kjer je možno, pokrajina postaja zelena, voda ponikava. Iz majhne zasebne pobude je nastalo ljudsko gibanje, pravo tekmovanje. Tlakovci povzročajo manj napora, zategadelj so jih nekdanje položili, zdaj je treba negovati zelenice. Takšne in drugačne dejavnosti si omislijo svobodni državljani, če pamet ne spi. Demokracija je polna presenečenj, to vedo tudi avtokrati. V demokratičnih, odprtih družbah postanejo nadarjeni in podjetni občani dejavni, tega pa avtokrati nočejo. Oni hočejo nadzorovati, graditi trdnjave. Te ne služijo obrambi navzven, temveč kontroli, nadzoru navznoter.

Če je danes naša odprta družba ogrožena, od znotraj in od zunaj, ideje, zamisli o njej ni mogoče zatajiti ne poslati v pogin. Skratka, ona je tu - naša odprta družba je v dobrih časih nekaj samoumevnega, v hudih časih pa je kraj hrepenenja vseh, ki hočejo živeti v civilizirani družbi. Karl Popper za svojo knjigo ni le izbral naslova „Odprta družba“, ampak tudi „in njeni sovražniki“. Za mnoge je demokracija težavna, prekomplicirana, prezagonetna. Alexander Kluge je nekoč v nekem intervjuju dejal. „Ne verujem v junake, verujem v izhode.“ Te najdemo v

diskusijah in razmišljanjih, v katerih se prepletata fantazija in pamet. Kot že rečeno, demokracija ni naravni zakon, migracija pa. Zato noge niti niso potrebne, tudi rastline potujejo v druge kraje, če jim podnebje ne ustreza. Ljudje so zmeraj bili na poti, iz raznolikih razlogov. Naša Evropa, naša odprta družba je privlačna za migrante, diktature jih ne privabljajo. To je za nas morda problem, lahko pa nas navdaja z optimizmom. Ne smemo izgubiti upanja, ne smemo se bati, četudi smo tu pa tam obupani in se čutimo nemočne.

Ko sem takrat v Bordeauxu sedela na tisti hladni klopi, sem poprej bila v bližnjem gradiču Michaela de Montaigneja. De Montaigne je živel v času, ko je Francija bila domala brezpravna, na eni strani dvorjani, na drugi banditi in tolpe roparjev. Pred življenjem na kraljevem dvoru v Parizu se je umaknil. Pri potepuških tolovajih je dober nasvet bil dobrodošel. Postaviti zid? Odločil se je za odprta vrata. Ko je prišla takšna tolpa, jo je pozdravil kot goste. Odločno in jasno pa jim je zabičal, da morajo gostje spoštovati zakonitosti odprte hiše. Nato je tolpa odšla. To se mu naj bi prigodilo dvakrat. De Montaignovi eseji vedno znova krožijo okoli te tematike: Kako naj uspeva življenje med pametjo in pošastmi, ki dremljejo v nas in čakajo na to, da se pamet utruji in zaspi. Zmeraj in pri vsem mu je šlo za pravilno mero.

Evropsko unijo so za preseganje ideje zlonosnega nacionalizma ustanovili ljudje, ki so imeli vojno še v kosteh. Zelo upam, da ne bo treba ponovno določiti dneva v letu, s katerim bi se podobno in vseevropsko spominjali na to, da je nekoč obstajala unija, ki je po katastrofi ponovna vstala. Človeške fantazije, občutki so omahujoči, lahko so pozitivni ali zelo negativni. Vedno znova mora pamet pomagati in popravljati škodo. To je to, kar imenujemo zgodovina. Kot kaže, smo na najboljši poti, da bomo naš planet napravili nebivanjskega. Potrudili naj bi se za rešitve, ki bodo ta razvoj preprečile; ne smemo se zapirati, biti moramo odprti za rešitve, ki si jih danes niti predstavljati ne zmoremo. Podati se moramo ven v javnost. Demokracija potrebuje prostore, od speakers' cornerja do gostilne.

Odprta družba, živa demokracija je verjetno najboljše, kar je nam ljudem kdajkoli prišlo na misel. Ona nam dovoljuje, da, ona nas sili, da odločamo sami in rešitev ne pričakujemo od samooklicanih voditeljev, od navideznih junakov. Ne pozabimo: Demokracija potrebuje pravo. Pravna varnost je temeljnega pomena za demokracijo, ona je jamstvo naše svobode.

Rada bi zaključila s tolažilnim, hkrati smešnim stavkom, ki zaobsega vse, kar osmišlja naše življenje v odprti družbi in ga napravi vrednega življenja. Našla sem ga pri Claudiu Magrisu: Kljub vsemu je boljše, da svoj čas prebijemo v kavarni kot v zgodovini.

Hvala za Vašo pozornost

Prevod/Übersetzung: Franc Wakounig